

מספר על היד

אלה דור-און

”בכל דור ודור חייב אדם
לראות את עצמו כאילו הוא היה שם...”

רשימת השירים

4	אודות המחברת
5	הקדמה
8	מספר על היד
10	בלי מעיל בחרף
11	לזכר אב עטוף טלית
12	שבועת אמונים
15	לב אם
16	העקר שתחיה
17	ילד יהודי בגיטו
18	זהב תמורת מים
19	את תחיי!
21	חלום
22	בדיוק ללא דפי...
23	דוקטור מנגלה
24	פגישה מקרית
25	זוג נעלים מתאים במספר
26	בריחה
27	פגישה עם אלפרד וצ'לר
28	נערה אלמונית
30	שיהיה במזל...
32	סבתא אסתרה מדליקה משואה
33	תצלום משפחתי
34	ביום השואה והגבורה
36	סבתא אסתרה עוטה מסכה
37	אתם...

אודות המחברת

אֵלָה דוֹר-אוֹן,

משוררת, כתבה חמישה ספרי שירה.
רבים משיריה פורסמו בעיתונים, בספרי לימוד
ובאנתולוגיות לשירה.

נולדה וגדלה במוסקבה, ברה"מ.
עלתה לישראל ב-1957. בת לאם ניצולת שואה.
בוגרת אוניברסיטת תל-אביב בספרות אנגלית
והיסטוריה של המזרח התיכון.
מורה לאנגלית, מתרגמת ועורכת.
מתגוררת בחולון.

שירי – אתם כמו ילדי,
בגרתם ויצאתם למרחב.
מי ידפדף בכם ומי יקרא?
מי יברך ומי יפגע?
רוצה לדעת, לא אדע...

גם המבוגרים טועים (1984) • סנדלים (1987) • המילים שאמא אמרה (1994)
מספר על היד (1998) • טרם פג החלום (1999) • Цветѣт Мориа (2001)

הקדמה

ספר השירים מבוסס על זכרונותיה של אֶסְתֶּר שְׁקוֹרְמָן-יוֹפֶה לבית מְרְגוֹלִיס, ניצולת מחנה ריכוז אושוויץ-בירקנאו. אֶסְתֶּרְקָה (שם נעוריה) נולדה בעיר גְרוֹדְנוֹ, בפולין.

עם פרוץ המלחמה ב-1939 היתה נערה בת 16. לאחר פלישת הגרמנים לפולין הועברה עם בני משפחתה ועם אלפי יהודים אחרים לגיטו גרודנו, שם שהו בין השנים 1941 – 1943.

בשנת 1943 חוסל הגיטו והיהודים, שעדיין נותרו בחיים, נשלחו בקרונות משא למחנה הריכוז אושוויץ. למעלה משנתיים היתה אסתרקה בתופת של אושוויץ עד לשחרור המחנה, בחורף 1945, על ידי כוחות הצבא האדום. אסתרקה נישאה לקצין יהודי, ששירת בצבא האדום, ועברה לגור בברית המועצות. בשנת 1957 היא עלתה ארצה עם בעלה ועם שתי בנותיה.

היא נפטרה בישראל בשנת 2010 בגיל 87.

שירים רבים כתובים בגוף ראשון ונאמרים מפיו של הנכד הבכור, "הצבר", אֵיִתִי. כך נוצר קשר של הזדהות בין דור השואה לבין דור התקומה.

* * *

הרעיון לכתוב שירים על השואה נולד מתוך החלטה מודעת, שעלי לתעד את מה שעבר על אמא ועל בני משפחתה בשואה, קודם כל, למען הילדים שלי והילדים של אחותי – מעין יומן משפחתי "והגדת לבניך".

השיר הראשון שכתבתי היה "מספר על היד", אשר הופיע בספר שירי הילדים הראשון שלי "גם המבוגרים טועים". באחד הימים קבלתי מכתב מהנכדה של חברה של אמא שלי. הילדה כתבה לי: "נהניתי מאד לקרוא את הספר שלך, אבל במיוחד מצא חן בעיני השיר, שכתבת על סבתא שלי". המכתב הזה מאד ריגש אותי. הוא המחיש, שסבתא אֶסְתֶּרְקָה יכולה להיות הסבתא של כל הנכדים בני הדור השלישי.

זכרונות הילדות הראשונים שלי קשורים במפגשים חברתיים של ניצולי השואה – חברים וחברות של הורי – שנערכו בביתנו. שמעתי סיפורים על השרדות, על עזרה הדדית, על ידידות והקרבה עצמית. שמעתי סיפורים על אמא – על מעשי הגבורה שלה, כיצד עזרה לאנשים תוך סיכון עצמי ואף הצילה חיי אדם. נאחזתי בחלק ההירואי ופחדתי לגעת בזוועות.

שנים לא רציתי לשמוע את מה שהיה לאמא לספר והיו לי רגשי אשם על כך. יחד עם זאת, עודדתי אותה להעלות את קורותיה על כתב. בשבילי לדבר על מה שעבר על

אמא בשואה היה כמו לגעת במשהו בוער ופחדתי להכוות. לילד קשה להתמודד עם העובדה שהוריו, האנשים הכי אהובים והכי חשובים בחייו, היו מושפלים, חסרי אונים, מבוזים.

עם השנים הופיעה תחושה של דחיפות. הדור, שחוה את השואה, הולך ונעלם. פתאם נבהלתי, שכאשר ארצה לדעת, כאשר ארצה לשאול – לא יהיה את מי. ואז התחלתי לקרוא את הזכרונות. דרך הזכרונות עשיתי הכרות מחודשת עם אמא. מצאתי בהם לא רק מידע עובדתי, אלא גם הרהורי נפש, חשיפה של רגשות, פחדים, מועקות.

אחר כך, נוצר דיאלוג ביני לבין אמא. את מה שלא הבנתי מהזכרונות – שהיו כתובים בפרץ של רגשות, בצורה לא ערוכה ולפעמים מבובלת – השלמתי על ידי שיחה ושאלות. רציתי, שהסיפור האישי של אֶסְתֶּרֶקָה, בתור נערה צעירה במחנה השמדה, יגע בנימי נפשו של הקורא ויקרב אותו לתקופה כאובה והירואית זו בתולדות עמנו.

חלק מהשירים נכתב בשטף, אחרים במאמץ רב. כדי ששיר יקרום עור וגידים יש צורך בשילוב מיוחד ונדיר בין רעיון לבין תחושה פנימית עמוקה. את הרעיונות שאבתי מהסיפורים של אמא – הכל מבוסס על עובדות אמיתיות – ואילו הרגש, המפיח בשיר רוח-חיים, נבע ממעמקי נפשי, מתחושת הזדהות עמוקה עם ההורה, שהיא כה אופיינית לבני הדור השני.

לאחר שקראתי את הזכרונות של אמא הרגשתי, שעלי לפרוע חוב כלפי בני משפחתי שנספו – אנשים שלא הכרתי מעולם. רציתי להחיותם, להוציאם מהאלמוניות, לספר על מותם הטרגי. ואולי, בדרך זו לנחם אותם, שהאילן המשפחתי שלנו לא נגדע, שהמשפחה לא נכחדה והשורשים המעטים ששרדו, העמיקו והתרחבו ועם הזמן, העץ הזה שוב יפרח לתפארת.

אלה דור-און

לאמא, שספרה לי,
באהבה רבה

מספר על היד

פעם בקיץ, כשנשארונו לבד,
ראיתי לסבתא מספר על היד*.
הייתי פעוט – סקרן וחוקר –
שואל ומשיב מבלי לדבר.
הנחתי ידי הרפה על זרועה
ורציתי לתלש כל ספרה ממקומה.

וסבתא חבקה ונשקה –
בלי הסבר.
רק אמרה חרישית –
כשתגדל אספר.

מתחלפות העונות כגלגל סובב...
שוב הקיץ מגיע לוחט וצורב.
שוב קולט מבטי על יד השופה
ספרות מפרות, חרותות בקפיצה.
סבתא – בקשתי בקול מתחנן –
תרשי לי, תרשי לי גם-כן,
תרשי לי כמוך על היד לציר...
והיא רק חיכה –
לא הוסיפה דבר.

מתחלפות העונות. הקיץ חוזר.
אני כבר בן תשע. אני כבר בוגר.
לסבתא שלי מספר על היד –
לא נמחק עם הזמן, טבוע לעד.
רציתי לדעת, רציתי הסבר –
מדוע לה יש ואין לאחר?
וסבתא התחילה פתאום לדבר:

ספרה על תקופה קרובה-רחוקה,
על עם בגולה, על שואה וגבורה,
על קר ורעב, מחנות עבודה,
וכיצד דרך נס ממות נצלה...

פעם בקיץ, כשנשארונו לבד,
נשקתי לסבתא חזק על היד.

* קעקוע, מספר אסיר 30910, על זרועה של אסתרקה מרגוליס, אמא של אלה דור-און.

בְּלִי מְעִיל בְּחֶרֶף

לדודי,
אהרון-ליימה מרגוליס,
שנספה בשואה

בְּחֶרֶף, בְּגִיטוֹ, בְּחֶדֶר צוּנוֹ,
שְׁנֵי אֲנָשִׁים : אָמָא וּבֵן.
"אֲגִשׁ לְכַפֵּר – אוֹמֵר הַבְּחוּר –
אֶפְשָׁר וְאֲשִׁיג עֲצִים לְתַנּוּר".

"קח מעיל. קר בחוץ!" – האם מפצירה –
רק הוא לה נותר מבין עשרה.
נושק על לחייה. מהסס רגע קט.
"אל תדאגי... אֲחֻזר עוד מעט!"

קול ירי נשמע – ובכי מיתם :
תופסים יהודים מהלכים לתמם,
סוגרים רחובות, פושטים על בתים,
מכים, מגדפים, דוחפים, בועטים...

לא חזר. נעלם. לאן? – לא נודע.
אמרו, שנשלח למחנה עבודה.

בחוץ הסופה וכפור מקפיא-דם,
ובחֶדֶר האם מתפללת דומם :
"בְּלִי מְעִיל... בְּלִי כְּפֹת... בְּלִי צְעִיף לְצִנּוּאָר...
רק אל תתקורר, ילדי היקר..."

לזכר אב עטוף טלית

לסבי, אלטר מרגוליס,
שנספה בגיטו גרודנו

ביום כפור, מדי שנה,
— מאז סיום המלחמה —
הבת אסתרקה מדליקה
גר זכרון, גר נשמה...

היא מדליקה גר נשמה —
שומעת את קריאת ה"שמע"
של יהודים מתפללים
בערב יום הכפורים
בגיטו גרודנו בפולין,
הרחק מכאן אלפי מיליון.

נושאים תפלה, מתחננים,
בערב יום הכפורים —
להאמין רוצים עדן:
יש רחמים בנפש קין!

ביום כפור, מדי שנה,
— מאז סיום המלחמה —
דולק הגר באפולולית
לזכר אב עטוף טלית,
אשר נרצח בדמי-ימיו,
כשהתפלל לאלהיו...

שְׁבוּעַת אֱמוּנִים

הן פוסעות בחפזה
ביום סגרירי,
מביטות לצדדים
במבט חשדני.

האחת – נערה
בת כפר פולני,
השנייה – חברתה
בת לעם יהודי.

מכירות מילדות,
מאותה השכונה.
דרכיהן הצטלבו
עת פריצה מלחמה.

יצאו לכפרים
הסמוכים, לבדן,
לקנות קצת מזון
שאזל מביתן. *

התמזל מזלן –
סליהן עמוסים
בלחם, בקמח,
ירקות וגריסים.

בדרךן חזרה
עיפות ממסע,
התישבו בחצר

לְנוּחַ קִמְעָה.
אִשָּׁה נוֹצְרִיָּה
יוֹצֵאת לְקִרְאָתָן :
שְׁלוֹם, יְלָדוֹת!
מֵאֵינָן? לְאֵן?

נִתְּנָה לָהֶן תְּנֵה
וּקְצֵת עוֹגִיּוֹת,
אֲחֵר- כֶּךָ צִדָּה
בְּגִבְיִנָּה וּפְרוֹת.

חִלְקָה תְּפוּחִים
מִן הָעֵץ בְּחֶצֶר –
לִזוֹ הַשְּׁחִרְחִרְת
נִתְּנָה קְצֵת יוֹתֵר.

לְבָה שֶׁל מְרִינְקָה
בְּעַר מְקִנְאָה :
”אֵל תִּתְּנֵנִי לָהּ יוֹתֵר!
אֲמָרָה לְזִקְנָה –

הִיא לֹא מִשְׁלָנוּ,
סִתָּם מִתְחַזֶּה –
בֵּת לְעַם יְהוּדִי...
וְאֵנִי נוֹצְרִיָּה!”

אֶסְתַּרְקָה הַחֹוִירָה,
עֲמֻדָה לְלֹא נִיד –
מְרִינְקָה בְּגִדָה בָּהּ,
בְּגִדָה בְּמִזִּיד.

גְּרַמְנִים מְסַבֵּיב,
חֲדוּרִים בְּשִׁנְאָה –
אָבוֹי אִם יִדְעוּ
אוֹדוֹת מוֹצָאָה!

”מַה לָּךְ – נִזְכָּה
הָאִשָּׁה הַטּוֹבָה –
אִין חֲמֵלָה בְּלִבָּךְ?
הֵן אֶת נוֹצְרִיָּה!

כְּלָנוּ שְׂוִים
בְּעֵינָיו שֶׁל הָאֵל,
לְמַעַן כְּלָנוּ
סָבַל הַגּוֹאֵל!

לְכִי לְדַרְכְּךָ –
וְאוֹי אִם אֶשְׁמַע,
כִּי הִפְרַתְּ שְׁבוּעַתְךָ
לְזוֹ הַיְלָדָה...”

* בגיטו שרר רעב. ילדים נהגו לחמוק מהגיטו, תוך סיכון חייהם,
על מנת להביא מזון למשפחתם.

לב אם

רובה טעון... ילדון בוכה...

לב אם לוחש:

צפויה לו סכנה!

שתי זרועותיה, כמו כנפי צפור,

מסוככות על גוזלה.

נאמנה לצו בריאה –

היא בגופה

תגן על פרי בטנה...

העקר שתחיה

עגרה פולנית. בבוינקר-בבור,
חמישה יהודים זכו במסתור.
מחכים למזון, שאמור להביא
בחצות, כמסכם, אפר פולני.

זה יומים לא בא...
אם ארע לו דבר-מה
מותרו כלם מרעב וצמא.
הם מחכים שעות על שעות,
האם מחבקת את בנה הפעוט.
ילד יפה, כמעט בן שנתיים,
לשתות מבקש –
אבל אין טפת מים...

הילד נרדם. בתם ליל-עלטה
בין יאוש לתקוה גמלה החלטה –
כאן בבוינקר המנות בטוח
וממול השדה הפתוח...

כיוכבד – האם מתקופת המקרא –
משלחת את בנה, כמו משה בתבה,
לא למי היאור, כי אל שדה-הקמה –
שם תושט לו, אולי, יד רחומה...
לך בכורי, לך יחידי,
לבל ידעו שאתה יהודי.
גם אם נגזר שתחיה בין גויים,
העקר, מחמדי, תשאיר בחיים!

ילד יהודי בגיטו

ילד יהודי בגיטו
מקף אימה, חומות,
צועד לבד – בלי אמא –
גדים מורמות.

צועד בקור, בשלג,
על פני דרכים קפואות.
מעיל קצר. גרבים.
ברכים חשופות.

עם טלאי על דש הבגד
צהב – לאות קלון.
פנים רכות. סף בכי.
מבט מלא גון.

כה שברירי, פגיע,
מול קת רובה שלופה –
כשה תמים לטבח
מובל למשׂרפה.

נשקף מתוך עיניך, ילד,
מבט אין-קץ תוגה, פחדים,
כי מביטים בי יחד חרש
עיני מיליון וחצי ילדים.

ילד אלמוני בגיטו
זועק בלי קול, דומם:
– כיד ושם נצב בשלג –
"אל תשכחוני לעולם..."

זָהָב תַּמּוּרֵת מַיִם

בדרך מגרודנו לאושוויץ,
פולין – ינואר 1943

הִרְפָּבֶת עוֹצָרֵת. אֵין יוֹצֵא וְאֵין בָּא.
?הוֹדִים בְּקִרְוֹנוֹת. נִפְחָדִים עַד אֵימָה.
אִמָּהוֹת מְחַבְּקוֹת יְלָדִים מוֹתָשִׁים
וּמְנַגֵּד עוֹמְדִים פּוֹלְנִים אֲדִישִׁים.

”רַחֵם, אֲדוּגִי! הֲבֵא לָנוּ מַיִם!
אֲנַחְנוּ נוֹסְעִים בְּרַצִּיפוֹת כְּבָר יוֹמִים.
הַבֵּט – יְלָדִים... תִּינוּקוֹת בְּגִי-יוֹמָם...
מַיִם לְשִׁתוֹת... קַח זָהָב תַּמּוּרֵתָם!”

לְקַח הַזָּהָב וּפְנֵה לְאַחֹר.
אֲחֵר-כֶּךָ נַעֲלָם. הִיבְרַח? הִיחְזֹר?
הִזְמַן מִתְקַצֵּר וּבִלְבַב הַתַּפְּלָה.
הִרְפָּבֶת כָּל רֶגַע לְזוּז עֲלוּלָה.

הִנֵּה הוּא מְגִיעַ! אֲרַע לָהֶם גֵּס!
בְּיָדָיו קַעֲרִית, בָּהּ שֶׁלֵּג נִמַּס!
וּמִבְּעַד לְאַשְׁנָב, כְּמוֹ לָמֶן מְשֻׁמִּים,
יְדִים רְזוּת מוֹשָׁטוֹת אֶל הַמַּיִם.

את תחיי!

לסבתי, שפָּרָה מְרוּגוּלִים,
שנספתה בשואה

. א

אם ובת חבוקות...
הרפכת דוהרת...
חם גופה של האם
כה מופר, כה נעים.

"את תחיי, ילדתי!

— אמא אומרת —

את תחיי ותלדי ילדים!
עם אחותך בארץ הקדש,
עוד תפגשי באחד הימים!"

אם ובת חבוקות ...

הרפכת דוהרת
אל יעד סופי,
בלתי מזהה.
ויבלב הדווי
התקנה מפעמת —
לצאת מן התפת הזה לחפשי.

"אמא'לה, אמא..."

מתי כבר נגיע? —

שואלת הבת בחסר אונים.

"עוד מעט, יקירה..."

— וכך — בלי לדעת —

הן חולקות ביניהן

רגעים אחרונים...

ב.

אושוויץ. תחנה סופית.
כאן השטן הוא כל יכול:
מי לחיים ומי למות...
מי לימין ומי לשמאל...

ג.

למחרת – עשן סמיך
עולה מתוך הארבות,
ורוח חרף חרישית
נושאת עמה אלפי ריחות
של קרבנות עולם השווד,
של מות, של בשר חרוך...

"מה זאת? – שואלת הילדה –
הגעתי עם אמי אתמול".
"שורפים את הטרכספורט
של גיטו גרודנו" – עונה בת-קול...

חלום

(חלום-בלהות של אֶסְתֶּרְקָה - כעבור 42 שנה)*

הלילה חלמתי על אמא.
... בחלומי אני רואה את אמא משוחחת עם אשה צעירה. פניה של האשה מוכרים לי.
אמי עומדת על יד ספסל. לבי פועם בחוזקה. אני ממהרת לקראתה. היא עומדת מולי
תמירה ויפה.
אני רוצה לקחת אותה אלי הביתה... מחשבות מטרידות מתרוצצות במוחי:
"כיצד יתכן, שהיא עומדת כאן, מולי? הרי היא נספתה בתאי הגזים באשוויץ,
ואפרה מפוזר אי-שם על אדמת פולין הארורה..."
בשקט, בשלווה היא אוחזת בידי. אנחנו פוסעות לעבר האוטובוס. היא משלמת
עבורי, ובראשי שוב מתרוצצות מחשבות-תהיות: "הרי אין לה כסף..."
אני רוצה להגיד לה, שאני אשלם עבור הכרטיסים, אבל היא מחייכת אלי – חיוך
נבוך, שובה-לב – ואומרת:
"את מכירה את האשה, שדברתי איתה? בקשתי ממנה שתכיר לי מישהו, מפני
שקשה לחיות לבד בעולם..."
"אמא!" – אני צועקת, אבל היא אינה שומעת...
אני רוצה להגיד לה: "אמא, אמא'לה היקרה! אני אקח אותך אלי!"
באותו רגע ממש פורצת מסביב אש אדירה ואמי האהובה עולה בלהבות...
אני מתעוררת אחוזת אימה ופחד.

אסתר שקורמן-מרגוליס
10 ביוני, 1985, ישראל

* בזמנו, אמא ספרה לי על החלום שלה ואני בקשתי ממנה להעלותו על הכתב.
כעבור שנים תרגמתי אותו מרוסית והוא מובא כאן כלשונו (המחברת).

בְּדִיוֹק לְלֹא דָפִי...

הַפֶּל בְּדִיוֹק לְלֹא דָפִי,
מְתִיק וְנֶרֶשֶׁם בִּיּוֹמָן:
"שָׁנֵל! שָׁנֵל!" *
הַפְּקֵדָה מְהַדְהֵדָת –
"אֲסוּר לְבַזְּבוֹ אֶת הַזְּמַן!"

הַפֶּל בְּצוּרָה מְסֻדָּרָת,
מְעוֹרָרָת אֲמוּן וְתִקְוָה.
הַתֵּלֵן מְזָרֵז וּמְרַגֵּעַ:
"שָׁנֵל! שָׁנֵל!"
תִּקְבְּלוּ עֲבוּדָה!"

הַפֶּל בְּצוּרָה מְסֻדָּרָת –
נְעִלִים, בְּגָדִים, עֲדָיִים,
מְמִינִים בְּשִׁקִּים לְמִשְׁלֹחַ:
"שָׁנֵל! שָׁנֵל!"
הַפְּנִסוּ לְתֵאִים!"

הַפֶּל בְּדִיוֹק לְלֹא דָפִי,
לְפִי הַתְּכִנִּית, בְּדָם קָר.
מְמִלְאִים פְּקֻדוֹת מְגֻבּוּהַ:
"שָׁנֵל! שָׁנֵל!"
וְאָדָם הוֹפֵךְ לְעֶפֶר...

*שנל! – מהר! בגרמנית

דוקטור מנגלה

הסלקציה החלה. שקט. דממה.
בקור הרופא ובני פמליה!

עובר לאטו ממטה למטה –
מבט מקצועי, מדבר בשלון.
רק יד ימינו, בתנועה אדישה,
מסגירה מי יומת בתם הבדיקה...

הבקור מסתים. נתנת פקדה.
החולים מפנים בגסות, בחפזה.

נערה צעירה, רתקה למטה,
מסרבת לצאת, מתחננת, בוכה.
וקת של רובה, במכה אדירה,
מפצחת ראשה, משתיקה את בכיה.

השקט חוזר. הבלוק מתרוקן
מצעיר החולים ועד הזקן.

האיש הנאה במדי השררה
מתענגן אם הכל הולך פשוטה:
"יש מישהו עוד בחדר הזה?"
"אין אף אחד, אדני הרופא..."

פגישה מקרית

פגישה מקרית במחנה :
אסיר מביט בנערה מכרת –
הנער שמשך לה בצמות,
הזכרון מהגיה אחרת.

מטפחת משבצת מסתירה
ראש מגלח ביד לא מימנת,
כשאר האסירות היא לבושה
שמלת פשתן בלוייה ומישנת.

הרוח מעיפה את כסות ראשה –
היא משפילה מבט סמוקה, רופקת.
גופה צנום, מתש, חבול –
הנשמה עדין לא מובסת!

זוג נעלים מתאים במספר

כל רכושם של אלפי אסירים –

זוג נעלים וכתנת פסים :

אלה חלקו בזדון וברשעות
באפן מקרי, בלי כל התחשבות.

מי שקבל מדה לא שלו

ולא התחלף – אין גבול לסבלו!

בנעל צרה, לוחצת, בלי גרב,

צריך להלך משחר עד ערב.

גם בליקה – למרות הכאב המחריד –

אסור, ולו לדקה, להוריד :

כף הרגל כל-כך נפוחה,

שלא תכנס מחדש לתוכה...

האטי, הכושל בדרךכו, הגונח,

היה טרף קל וזמין לרוצח.

נעל גדולה מעל המדה

שוקעת בבץ, מפריעה בריצה,

אפשר לאבד אותה בקלות

ודינו של יחף אחד הוא – למות!

כמה יחלנו, כמו לאוצר,

לזוג נעלים מתאים במספר!

בְּרִיחָה

מוקדש לרודולף גרבה
ולאלפרד נצלר

שְׁנֵי אֲסִירִים בְּרָחוּ

– לֹא יֵאֱמָן כִּי יִשְׁמַע –

מִן הַשְּׂמֹר בְּמַחֲנוֹת הַהַשְּׁמָדָה ... *

הֶאֱזַעְקָה רוֹעֵמָת :

לְצֹאת! כָּלֵם לְצֹאת!

לִיצֹר חֲמֻשִׁיּוֹת בְּטוֹר יִשָּׂר!

מִהָר!

כָּאֵן הַכְּלָבִים מְאֻמָּנִים

לְקָרַע לְגִזְרִים

כָּל הַיּוֹצֵא מִן הַשׁוֹרָה,

כָּל מְאַחַר ...

סוֹפְרִים פֶּה בְּנֵי-אָדָם

כְּסֹפֵר הַבְּהֵמוֹת,

וְאַחַר-כֵּן

בְּגִדוּפִים וּבְמַכּוֹת –

פּוֹקֵדִים עַל הַבְּרַפָּים

בְּלִי גִיעַ לְעַמֵּד ...

שְׁעוֹת רוֹדְפוֹת שְׁעוֹת –

אִין קֶץ

לְמַעֲשֵׂי-נֶקֶם וְהַשְּׁפָלוֹת ...

שְׁנֵי גְבוּרִים בְּרָחוּ

לְמַסֵּר עֲדוֹת חַיָּה,

עַל יְסוּרִים וְשָׂכוֹל

בְּגִיא-הַהֲרִיגָה ...

* בריחה מאושוויץ, 7 באפריל 1944.

פְּגִישָׁה עִם אֶלְפֶּרֶד וְצֶלֶר *

בשנת 1972 הוזמנתי לוינה, אוסטריה, על מנת להעיד נגד שני פושעי מלחמה נאצים, וינץ' וג'רף. בבית המשפט פגשתי מכרים ותיקים, אסירי אושוויץ-בירקנאו לשעבר. מפיהם נודע לי, שאֶלְפֶּרֶד וְצֶלֶר גר בעיר בְּרִטְיִסְלֶבָה, בצי'כוסלובקיה. אֶלְפֶּרֶד וְצֶלֶר ורוזדולף וְרֶבֶה, שניהם ילידי צ'כוסלובקיה, היו האסירים היחידים, אשר הצליחו ב-7 באפריל 1944 להמלט ממחנה ריכוז בירקנאו מבלי להתפס. הם הגיעו להונגריה ומסרו לבעלות הברית עדות על הנעשה במחנה ההשמדה. החלטתי לנסוע לצי'כוסלובקיה, כדי להפגש עם פְּרֶדוּ (זה היה הכינוי של אֶלְפֶּרֶד במחנה). הופעתי בביתו ללא הודעה מוקדמת, לאחר שלא התראינו 28 שנים. התחבקנו ובכינו כמו ילדים...

פְּרֶדוּ נשאר אותו אדם צנוע וטוב לב, כפי שהכרתיו במחנה, אבל מצבו הנפשי והכלכלי היה בכי רע. הוא נרדף על ידי השלטונות הצ'כיים בגלל תמיכתו בנשיא דוּבְצֶ'ק הליברלי. באותה תקופה גם היה מחוסר עבודה. התארחתי בביתו של פְּרֶדוּ יומיים. כל הזמן היינו ביחד – מעלים זיכרונות מן העבר, דנים במצבנו בהווה. הבטחתי לפְּרֶדוּ, שבשובי ארצה אשלח לו ויזה לישראל. לצערי, הדבר לא התאפשר. שלטונות צ'כוסלובקיה דאז לא התירו ליהודים לצאת מתחומי המדינה.

* * *

יום הפרידה! פרדו מלווה אותי לתחנת הרכבת. שנינו חשים את עצב הפרידה. מודים לגורל על שהפגיש אותנו מחדש ובעומק הלב מודעים לכך, שלעולם לא נתראה שוב. פתאום פְּרֶדוּ נעלם. אני עומדת מודאגת, תוהה לאן הוא הלך. כעבור זמן מה הוא חוזר ומושיט לי שקית קטנה. "זה בשבילך, לדרך" – הוא אומר וחיוך ילדותי מאיר את פניו – "סנדביץ' עם נקניק". אני אוחזת בחוזקה בשקית החומה... לחם!... פרוסת הלחם!... מראות עגומים מן העבר עולים וצפים בזיכרוני. עיני מתמלאות דמעות...

כעבור שנים, בהיותי בישראל, נודע לי, שפְּרֶדוּ נפטר.

* קטעי זכרונות מתוך יומנה האישי של אֶסְתֶּרְקָה שקורמן-מרגוליס (1975).

נְעָרָה אֶלְמוּנִית

מחנה השמדה.
על מטות בית-חולים
שוכבת אסתרקת
למים ארזים.

קודחת מחם,
בטנה נפוחה,
מתנסרת, תשושה
מרעב וצמא.

מקיצה מתנומה
כמו מתוך ערפל –
לצדה נערה
בחדר אפל.

פניה זרים,
ראשה מגלח,
אבל מבטה
מרגיע ורד.

מושיטה לה בכף
תפוחי אדמה
אפויים בקלפה
מיבשת, שחומה.

אוֹכֵלֶת בְּשֶׁקֶט
לְאֵט, בְּשִׂקִּיקָה,
מֵעֵינֶיהָ זֹלְגוֹת
דְּמָעוֹת הוֹקֶרֶה –
הַיּוֹם הִיא קֹבֵלָה
מִתְנַה יְקָרָה!

מִתְנַה שֶׁל חַיִּים,
שֶׁל לְדָה בְּשִׁנִּית,
שֶׁהוֹשִׁיטָה בְּכַף
נְעָרָה אֶלְמוֹנִית...

שִׁיחָהּ בְּמִזְלָ...

חורף 1945

שְׁחֲרֹר! סִיּוּם הַמְּלַחְמָה!
בְּדִידוֹת, יְתֵמוֹת, מוֹשְׁכִים אוֹתָהּ
לְשׁוֹב לְעִיר הוֹלְדֵתָהּ, לְגֵרוּדְנוּ,
שָׁם – הִיא מְקוּנָה –
אִם יִתְמַזֵּל לָהּ מִזְלָהּ,
תִּמְצָא אֵי-מִי מִמְשַׁפְּחָתָהּ...

הַכֵּל הָרוֹס. הָעִיר זָרָה.
אִישׁ לֹא יוֹדֵעַ. לֹא שָׁמַע.

הִיא מִמְשִׁיכָה בְּחַפְזֵי-שִׁים.
דוֹפְקֵת עַל דְּלֵתוֹת בְּתִים.
"מֶרְגוּלִיס? כֵּן, יִשְׁנָה כְּזֹאת.
בְּכַפֵּר סָמוּךְ... רַחֵל... אַחֹת".

דְּמַעוֹת שֶׁל אִשָּׁר לֹא יִקְפִּיא
אֶפִּילוּ כְּפֹר-שְׂדוֹת חֲרָפִי!
אֶל אַחֹתָהּ בְּמַרְחָקִים,
יוֹצֵאת בְּרִגְלָהּ, בְּשִׁלְגִים...

"אוֹיְסָה!" – נִשְׁמַע קוֹל עֶגְלוֹן פּוֹלְנִי –
"הוֹלְכֵת לְכַפֵּר? מִחְשִׁיךְ. תַּעֲלִי!"

הַתִּישְׁבָּה מְרַצָּה בְּתוֹךְ עֵגְלָהּ,
וּפְתָאם רְאֵתָהּ, שְׂאִינָה לְבִדָּה.
אִשָּׁה עֲטוּפָה בְּמִטְפַּחַת עֵבָה
נִמְנָמָה מְכַרְבֶּלֶת מִקָּר בַּפְּנָה.

הַמְשִׁיכוּ בְּדֶרֶךְ שְׁעֵה אֲרָכָה,
עַד שְׁפִתַח הָעֵגְלוֹן בְּשִׁיחָה:
”מֵאִין הַגְּבֵרֶת? לָאֵן זֶה, עֵתָה?”
”אֲנִי מִחֲפֹשֶׁת אַחוֹת” – הִיא עֲנִתָה.

נֶאֱנַח הָעֵגְלוֹן: ”רַבִּים הַמְחַפְּשִׁים.
שְׁיֵהִיָּה בְּמִזְל, כְּמוֹ שְׂאוּמְרִים!”
”שְׁיֵהִיָּה בְּמִזְל!” – בְּרַכָּה הָאִשָּׁה –
וְשִׁקְעָה מִחֲדָשׁ בְּתַנּוּמֵת הַמִּסָּע.

הִגִּיעוּ לְכַפֵּר. אֶסְתַּרְקָה יָרְדָה.
גַּם הָאִשָּׁה הוֹדְתָה וְקִפְצָה.
”דִּיּוֹ!” – הַצְּלִיף הָעֵגְלוֹן בְּסוּסָה –
זוֹ נֶאֱנָקָה וּפְסָעָה לְאַטָה.

נִשְׁאַרוּ לְבַדּוֹן. שְׁנֵי צְלָלִים רוֹעֵדִים,
בֵּין חֲשֻׁכַת הַשָּׁמַיִם וְלִבָּן דְּרָכִים.

– סִלְחֵי לִי, גְּבֵרֶת, אֵיךְ מִגִּיעִים
לְכַפֵּר גּוֹלוּבוּדִי, לְבֵית-הַחוֹלִים?
– לְבֵית הַ... אֶסְתַּרְקָה!?
– רַחֵל יִקְרָה!

וְנִפְלוּ הָאִמַת לְזֵרוּעוֹת אַחוֹתָה...

סבתא אַסתרִקָה מְדַלִיקָה מְשׂוּאַה

מאי 1987

סבתא אַסתרִקָה מְדַלִיקָה מְשׂוּאַה.
בְּשֵׁם הַמַּחֲתָרֶת שֶׁל אוֹשׁוּיץ –
הַנוֹרָא בְּמַחֲנוֹת הַהֶשְׁמָדָה.

סבתא אַסתרִקָה מְדַלִיקָה מְשׂוּאַה.
קִטְנָה, שְׁבִרִירִית, כָּבֵר לֹא צְעִירָה,
עוֹמְדֵת זְקוּפָה, מְבִיטָה נִכְחָה :

וּתְפִילַת הַחַזָּן וְשִׁירַת הַיְלָדִים
מְזַכְרִים לָהּ קוֹלוֹת מְנִמִּים אַחֲרִים –
קוֹלוֹת זוֹעֲקִים, קוֹלוֹת דוֹמְמִים,
קוֹלוֹת שֶׁל הוֹרִים, שֶׁל אַחִים וְרַעִים...

וּצְלִילֵי הַתִּזְמוּרָת שֶׁל צְבֵא-הַגָּנָה
מַתְחַלְפִּים בְּצִלְלִים שֶׁל מְצַעֵד-הַשְּׁמָדָה...

וְהַקָּר הַנְּעִים שֶׁל עִיר הַבִּירָה
וְהַרוּחַ הַרֹן בֵּין דְּגִלֵי הַמְּדִינָה,
מְזַכְרִים לָהּ כְּמִיָּהָה בֵּת אֲלֵפִים שְׁנָה
שֶׁל עִם לְבָדָד בְּכַפּוֹר וְצָנָה...

סבתא אַסתרִקָה מְדַלִיקָה מְשׂוּאַה
וּמוֹל עֵינֶיהָ מְרַצֶּדֶת הָאֵשׁ –
אֵשׁ הַמְּשֻׁרְפוֹת וְאֵשׁ הַתְּקוּמָה.

סבתא אַסתרִקָה מְדַלִיקָה מְשׂוּאַה
וְאֲנִי צוֹפֶה בָּהּ גֵּאָה –
וְאֲנִי צוֹפֶה הָאֵמָה.

תצלום משפחתי

פעם שאלתי את סבתא
מתוך סקרנות וקרטוב טרוניקה:
"למה את כל הזמן מצטלקמת –
לבד או עם בני משפחה?"

וסבתא בשקט ספרה:
במלחמת העולם השנייה,
אחרי הפצצה נוראה,
נאלצנו לנטוש את הבית,
להתחיל בחיי נדידה...
אבדנו את כל רכושנו –
עמל של שנים, ירושה.
את כל הדברים שאהבנו –
מכתבים, אלבומי משפחה...

התמונות מנציחות
רגעים נשכחים –
מזכרת תמיד
לזרימת החיים!

מכל משפחתי הגדולה
נותרה בגדי –
רק תמונה בודדה.

בְּיוֹם הַשׂוֹאָה וְהַגְבוּרָה

בְּיוֹם הַשׂוֹאָה וְהַגְבוּרָה
אִמָּא הַדְּלִיקָה נֵר נְשָׁמָה.
לְדַיִם – הִיא אִמָּרָה –
אֶת הַנֵּר הַזֶּה אָנִי מְדַלֶּקָה
לְזִכָּר סְבִתִּי וְסִבִּי,
דּוֹדֵי וְדוֹדוֹתַי,
בְּנֵי דּוֹדִים וְקָרוֹבִים רְחוֹקִים,
שֶׁנִּסְפּוּ בַּגּוֹלָה בְּיַדִּי גְרָמָנִים.
לְזִכָּר שֵׁשֶׁה מִלְּיוֹן יְהוּדִים,
שֶׁאִוְתָם אֲנַחְנוּ לֹא מַכִּירִים.
יְהוּדִים טוֹבִים וְיָפִים,
שֶׁבְּמוֹתָם צוּוּ לָנוּ אֶת הַחַיִּים.

הֵייתִי עָצוּב
וְהִזְלַתִּי דְמָעָה.
פְּחַדְתִּי,
שֶׁפִּתְאִם יָבוֹא גְרָמָנִי
וְיַהַרְגֵנִי אֶת כָּל הַמְּשֻׁפָּחָה שְׁלִי.
וְאִמָּא הַרְגִיעָה בְּאִמָּרָה:
עֲכָשׂוּ יֵשׁ לָנוּ מְדִינָה וְצָבָא.
עֲכָשׂוּ לֹא יֵאָנֶה לָנוּ כָּל רָע.

הַיּוֹם אִמָּא הַדְּלִיקָה נֵר נְשָׁמָה.
זֶהוּ יוֹם שֶׁל עֲצָב – הַסְּבִירָה –
אֲדָ גַם יוֹם שֶׁל שְׂמֵחָה.
לְמַרְוֹת הַסֶּבֶל הָרַב,
הַכָּאָב עַד בְּלִי דַי –
עִם יִשְׂרָאֵל חַי !

וְאָנִי חֲשַׁבְתִּי :
כַּמָּה טוֹב, שֵׁיֶשׁ לִי
סָבָא וְסָבָתָא,
דוֹדִים וּבְנֵי דוֹדִים
וְעוֹד קְרוֹבִים רְחוּקִים –
וְהִלְכְתִּי לְשַׁחַק בְּחָצֵר...

סבתא אסתֶרְקָה עוֹטָה מִסְכָּה

ינואר 1991

הערב יורד, צפירת אזעקה!
כלם, כאחד, חובשים מסכה –
דור ראשון, דור שני, דור שלישי לשואה.

מסכת האב"כ מסתיירה בקפדה
פנים מכרים, חרושי דאגה.
"סבתא – עולה בלבי מחשבה –
מה חולף בראשך עטור השכיבה?
הנזכרת מחדש באימי מלחמה,
בגז הצקלון בו אמך נספתה?"

וסבתא עונה, מהרהרת קמעה,
כאלו נחשה מה היתה השאלה:
"עכשו יש מולדת ויש הגנה!"

סבתא אסתֶרְקָה עוֹטָה מִסְכָּה –
מרחוק נשמעים הדי הפצצה –
גדה האחת מרגיעה את אמי,
גדה השנייה – מלטפת אותי.
בחדר אטום משלש של אחוה –
דור ראשון, דור שני, דור שלישי לשואה.

אתם...

אתם מהלכים בקרבנו
אחרוני נצולי השואה –
חרושי קמטים, עטורי שיבה,
נושאים את משא הזכרונות
כבר למעלה משישים שנה.
נושאים אותו בגבורה,
בשארית הכוחות,
כדי שיהיה אות ומופת לדורות.

אתם מהלכים בקרבנו
אחרוני נצולי השואה –
גופכם שברירי,
נשמתכם דאבה,
ולבבכם איתן ומלא גאון
– לא מובנת לדור התקומה –
לחיות ולהיות אזרחי המדינה.
ולבכם מלא אהבה וגעגועים
לילדים ולנכדים
– אהבה לא מובנת לדור הצברים –
אהבה חונקת, של בטול עצמי,
כפי שיכול לאהב
רק אדם ערירי...

אתם מהלכים בקרבנו
אחרוני נצולי השואה –
אסורים בעבותות גורל
וקרבה מפלאה,
שהורשתם לילדיכם,
בני נצולי השואה.

ספר השירים מבוסס על זכרונותיה של אַסְתֵּר שְׁקוֹרְמַן־יּוֹפָה לבית מְרִגּוּלִיס, ניצולת מחנה ריכוז אושוויץ-בירקנאו. אַסְתֵּר־קֵה (שם נעוריה) נולדה בעיר גְרוֹדְנֹו, בפולין. עם פרוץ המלחמה ב־1939 היתה נערה בת 16. לאחר פלישת הגרמנים לפולין הועברה עם בני משפחתה ועם אלפי יהודים אחרים לגיטו גְרוֹדְנֹו, שם שהו בין השנים 1941-1943.

בשנת 1943 חוסל הגיטו והיהודים, שעדיין נותרו בחיים, נשלחו בקרונות משא למחנה ריכוז אושוויץ. למעלה משנתיים היתה אסתר־קֵה בתופת של אושוויץ עד לשחרור המחנה, בחורף 1945, על ידי כוחות הצבא האדום. כיום גרים אסתר־קֵה ובעלה, שתי בנותיה וארבעת נכדיה בישראל.

שירים רבים כתובים בגוף ראשון ונאמרים מפיו של הנכד הבכור, "הצבר", איתי. וכך נוצר קשר של הזדהות בין דור השואה לבין דור התקומה.

Powered by A. Kogan EDV